

POGLAVLJE 1

VOLJETI ILI JESTI

*Ne vidimo stvari kakve one jesu,
vidimo ih onakvima kakvi smo sami.*

ANAIS NIN

Zamislite, na trenutak, sljedeći scenarij: gost ste na uglednoj večeri. Sjedite zajedno s ostalim gostima za svečano ukrašenim stolom. Prostorija je ugodna, svjetlost svijeća odražava se na kristalnim vinskim čašama, a razgovor slobodno teče. Miris od kojega cure sline dopire iz kuhinje. Niste jeli cijeli dan i želudac vam kruli.

Čini se da su prošli sati, no napokon vaša prijateljica, večerašnja domaćica, izlazi iz kuhinje s još vrućim loncem mirisnog gulaša. Arome mesa, začina i povrća šire se prostorijom. Poslužite se velikodušnom porcijom i nakon nekoliko zalogaja mekanog mesa zatražite prijateljicu recept.

“Rado ću ti reći”, ona odgovori. “Započneš s 1,5 kg mesa zlatnog retrievera, dobro mariniranog, i onda...” *Zlatni retriever?* Vjerojatno se smrznete usred zalogaja dok razmišljate o njenim riječima: meso u vašim ustima je *pseće*.

Što sad? Nastaviti jesti? Ili ste zgađeni činjenicom da na tanjuru imate zlatnog retrievera, i da ste upravo malo pojeli? Da proberete meso i pojedete samo povrće oko njega? Ako ste poput većine Amerikanaca, nakon što čujete da ste upravo jeli psa, vaši osjećaji će se automatski promijeniti iz užitka u neki stupanj gadljivosti.*

---

* Iako će neke pojedince intrigirati, a ne zgaditi ideja jedenja psa, u Sjedinjenim Državama takvi su ljudi u manjini, a ova knjiga opisuje općenito iskustvo Amerikanaca.

Možda vas također odbije i samo povrće u gulašu, kao da je nekako okaljano mesom.

Ali, pretpostavimo da se vaša prijateljica nasmije i kaže da se samo šalila. Meso ipak nije ono zlatnog retrievera, već govedina. Što osjećate prema svojoj hrani sada? Je li vam se potpuno vratio apetit? Nastavljate li jesti s jednakim entuzijazmom kao i kad ste tek započeli? Vjerojatno ćete, iako znate da je to isti onaj gulaš kojim ste se još maloprije tako sladili, osjećati ostatke emocionalne nelagode, nelagode koju ćete možda osjećati i sljedeći put kad sjednete jesti goveđi gulaš.

Što se ovdje događa? Zašto određena hrana uzrokuje takve emocionalne reakcije? Kako može hrana s jednom oznakom biti smatrana iznimno ukusnom, a ta ista hrana, nazvana drukčije, postati potpuno nejestivom? Glavni sastojak gulaša – meso – nije se zapravo promijenio. To je, u prvom redu, bilo životinjsko meso, a to je i ostalo. Samo je postalo – ili se barem tako činilo na trenutak – meso druge životinje. Zašto imamo tako radikalno drukčije reakcije na govedinu i pseće meso?

Odgovor na ova pitanja može biti sažet u jednoj riječi: *percepcija*. Različito reagiramo na različite vrste mesa, ne zato što se one fizički razlikuju, već zato što ih mi različito percipiramo. Razlog zbog kojeg možemo imati tako snažnu reakciju na pomak u percepciji jest zato što naša percepcija uvelike određuje našu stvarnost; kako doživljavamo situaciju – značenje koje iz nje izvučemo – određuje ono što mislimo i kako se osjećamo u vezi toga. Zauzvrat, naše misli i osjećaji često određuju kako ćemo se ponašati. Većina Amerikanaca pseće meso doživljava vrlo različito nego što doživljava govedinu; stoga, pseće meso priziva vrlo različite mentalne, emocionalne i bihevioralne reakcije.*

Jedan od razloga zbog kojeg imamo toliko različitu percepciju govedine i psećeg mesa jest zato što krave** i pse doživljavamo vrlo različito.

---

* U kulturama širom svijeta uobičajeno je odbaciti meso određenih životinjskih vrsta. A tabui vezani uz konzumaciju mesa mnogo su uobičajeniji nego za bilo koju drugu hranu. Štoviše, kršenje mesnih tabua uzrokuje snažne emocionalne reakcije – najčešće gađenje – i prate ga najstrože sankcije. Sjetite se prehrambenih zabrana velikih svjetskih religija; bilo da su zabrane privremene (kao kod kršćana koji izbjegavaju meso u vrijeme korizme) ili trajne (kao kod budista koji prakticiraju vegetarijanski stil života), meso je gotovo uvijek predmet tabua.

** Iako govedina dolazi i od krava i od junaca, zbog jednostavnosti stila koristit ću izraz “krave” u ovom poglavlju kad govorim o svim govedima.

Najčešći – a uglavnom i jedini – doticaj koji imamo s kravama jest kad ih jedemo (ili nosimo). Ali za velik broj Amerikanaca, naš odnos s psima na mnogo se načina i ne razlikuje toliko od našeg odnosa s ljudima. Zovemo ih njihovim imenima. Kažemo im zbogom kad odlazimo i pozdravimo ih kada se vratimo. Dijelimo krevet s njima. Igramo se s njima. Kupujemo im darove. Nosimo njihove slike u novčanicima. Vodimo ih liječniku kada su bolesni i ponekad trošimo tisuće dolara na njihovo liječenje. Pokopamo ih kad umru. Nasmijavaju nas; rasplaču nas. Oni su naši pomagači, naši prijatelji, naša obitelj. Volimo ih. Volimo pse, a jedemo krave, ne zato jer se oni u osnovi razlikuju – krave, poput pasa, imaju osjećaje, sklonosti i svijest – ali naša *percepcija* o njima je drukčija. I kao posljedica toga, naša percepcija njihovog mesa je također drukčija.

Ne samo da se naša percepcija mesa razlikuje ovisno o tome od koje životinje potječe, već različiti ljudi isto meso mogu doživljavati na različite načine. Na primjer, Hindus bi mogao imati istu reakciju na govedinu kao američki kršćanin na pseće meso. Ove varijacije u našoj percepciji rezultat su naše *sheme*. Shema je psihološki okvir koji oblikuje – a i sam je od njih oblikovan – naša vjerovanja, ideje, percepcije i iskustva, i koji automatski organizira i interpretira nadolazeće informacije. Na primjer, kada čujete riječ “njegovatelj/ica” vjerojatno ćete zamisliti ženu koja nosi medicinsku uniformu i radi u bolnici. Iako postoji mnogo muških njegovatelja, ili onih obučениh netradicionalno, ili onih koji ne rade u bolnici, osim ako se često ne susrećete s njegovateljima i njegovateljicama u različitim okolinama, vaša će shema zadržati tu generaliziranu sliku. Generalizacije su rezultat shema koje rade ono čemu su i namijenjene: razvrstavaju i interpretiraju ogromne količine stimulansa kojima smo stalno izloženi, stavljajući ih zatim u generalne kategorije. Sheme djeluju kao mentalni klasifikacijski sustavi.

Imamo shemu za svaku temu, uključujući životinje. Životinju se može klasificirati, primjerice, kao plijen, grabežljivca, napast, ljubimca ili hranu. Kako ćemo klasificirati životinju određivat će i kako ćemo se prema njoj odnositi* - hoćemo li je loviti, bježati od nje, istrijebiti je, voljeti ili pojesti.

* Autorica u originalu na engleskom jeziku koristi specifični termin “it” kad govori o neljudskim životinjama, kako tekst ne bi izgubio na čitkosti i odvratio pažnju sa sadržaja.

Neka se preklapanja mogu pojaviti među kategorijama (životinja može biti plijen *i* hrana), no kada je u pitanju meso, većina životinja je ili hrana ili nije hrana. Drugim riječima, imamo shemu koja klasificira životinje kao jestive ili nejestive.*

No, nešto se zanimljivo događa kada se susretnemo s mesom životinje koju smo klasificirali kao “nejestivu”: automatski zamišljamo živu životinju od koje je meso stiglo, i skloni smo biti zgađeni nad idejom da je pojedemo. Perceptivni proces odvija se ovim slijedom:

meso zlatnog retrivera (stimulans) → nejestiva životinja (vjerovanje/percepcija) → slika živog psa (misao) → gađenje (osjećaj) → odbijanje ili ustezanje pojesti ga (djelovanje)

Vratimo se sada našoj zamišljenoj večeri gdje vam je rečeno da jedete zlatnog retrivera. Da se takva situacija stvarno dogodila, mirisali biste iste mirise i okusili iste okuse kao i nekoliko trenutaka prije. Ali sad bi vaš um vjerojatno oblikovao sliku zlatnog retrivera, možda kako skače dvorištem za lopticom, sklupčanog pokraj vatre ili kako trči sa skrbnikom. A s tim slikama vjerojatno bi došli i osjećaji kao što su suosjećanje ili zabrinutost za psa koji je ubijen i stoga gađenje na pomisao da pojedete tu životinju.

Suprotno tome, ako ste poput većine ljudi, kada sjednete jesti govedinu, ne zamišljate životinju od koje je meso došlo. Jednostavno vidite “hranu” i usredotočite se na njen okus, aromu i teksturu. Suočeni s govedinom obično preskočimo dio perceptivnog procesa koji stvara mentalnu poveznicu između mesa i žive životinje. Naravno, svi znamo da govedina dolazi od životinje, ali kada je jedemo, skloni smo izbjegavati razmišljati o tome. Doslovno tisuće ljudi s kojima sam razgovarala, i profesionalno i osobno, priznali su da bi se osjećali nelagodno kada bi uistinu razmišljali o živoj kravi dok jedu govedinu – a da je ponekad niti ne bi mogli pojesti. Zato mnogi ljudi izbjegavaju jesti meso koje podsjeća na životinju od koje je poteklo; meso se rijetko poslužuje s

---

* Sheme mogu biti hijerarhijski strukturirane, s podshemama utkanima u kompleksnije ili generalne sheme. Na primjer, imamo generalnu shemu za “životinju”, a unutar nje su podsheme “jestiva” i “nejestiva”. Te se podsheme dalje mogu dijeliti na manje podsheme; primjerice “jestive” se životinje mogu dijeliti na “divljač” i “domaće” ili “farmske” životinje.

glavom ili drugim dijelovima tijela koji su ostali cijeli. U jednom zanimljivom istraživanju, primjerice, danski istraživači su zaključili da je ljudima nelagodno jesti meso koje sliči svom životinjskom izvoru i da radije jedu mljeveno meso nego cijele komade mesa.¹ Ipak, čak i kada svjesno povežemo govedinu i krave, i dalje nas manje uznemiruje jesti govedinu nego što bi nas uznemirilo jedenje zlatnog retrievera, s obzirom da se u američkoj kulturi psi, u pravilu, ne jedu.

Kako se ispostavilo, ono što osjećamo prema životinji i kako se prema njoj odnosimo ima manje veze s time kakva je to životinja nego kakva je naša percepcija o njoj. Mi vjerujemo da je primjereno jesti krave, ali ne pse, pa krave doživljavamo jestivima, a pse nejestivima i ponašamo se s tim u skladu. A ovaj je proces cikličan; ne samo da naša vjerovanja konačno dovode do našeg djelovanja, već i naše djelovanje pojačava naša vjerovanja. Što više ne jedemo pse, a jedemo krave, to više pojačavamo vjerovanje da su psi nejestivi, a krave jestive.

STEČEN UKUS

Iako ljudi imaju urođenu sklonost prema slatkim ukusima (s obzirom da je šećer koristan izvor kalorija), i izbjegavanju gorkih i kiselih (takvi okusi često upućuju na otrovne supstance), naš ukus je većinom zapravo izgrađen.

Drugim riječima, unutar širokog spektra ljudskog nepca volimo hranu koju smo naučili da *bismo trebali* voljeti. Hrana, osobito životinjskog podrijetla, vrlo je simbolična, i upravo ta simboličnost, isprepletena i pojačana tradicijom, uvelike je odgovorna za naše hranidbene navike. Na primjer, malo ljudi uživa u jedenju kavijara sve dok nisu dovoljno stari da znaju

kako to znači da su sofisticirani i uglašeni; a u Kini ljudi jedu životinjske penise jer vjeruju da ti organi utječu na seksualne sposobnosti.

Usprkos činjenici da je ukus većinom određen kulturom, ljudi širom svijeta skloni su smatrati svoje sklonosti racionalnima, a bilo kakvo odstupanje uvredljivim i odvratnim. Recimo, mnogi ljudi groze se pomisli na pijenje mlijeka izvađenog iz kravljeg vimena. Drugi pak ne mogu smisliti jedenje slanine, šunke, govedine ili piletine. Neki smatraju konzumaciju jaja jednakom konzumaciji fetusa (što tehnički to i jest). Razmislite kako biste vi gledali na jedenje pržene tarantule (dlake, očnjaci i sve), kao što to čine u Kambodži; paštetu od ukiseljenih ovnovih testisa, kao što neki čine na Islandu; ili pačje embrije – oplođena jaja u kojima su djelomično formirane ptice s perjem, kostima i krilima u zametku – kao što to rade u nekim dijelovima Azije. Kada je riječ o hrani životinjskog podrijetla, svaki ukus može biti stečen ukus.²

KARIKA KOJA NEDOSTAJE

Neobičan je fenomen način na koji reagiramo na ideju o jedenju pasa i drugih nejestivih životinja. Još je čudnije ipak kako *ne* reagiramo na ideju o jedenju krava i drugih jestivih životinja. Postoji neobjašnjiva pukotina, karika koja nedostaje, u našem procesu shvaćanja kad su u pitanju jestive vrste; ne povezujemo meso s njegovim životinjskim

izvorom. Jeste li se ikad upitali zašto vam se, od desetaka tisuća životinjskih vrsta, gadi pomisao jedenja većine osim male šačice njih? Ono što je zapanjujuće kod našeg odabira jestivih i nejestivih životinja nije *postojanje* gađenja, već njegovo *nepostojanje*. Zašto nam *nije* odbojno jesti taj mali izbor životinja koje smo odredili jestivima?

Postoje snažni dokazi da je naš nedostatak gadljivosti većinom, ako ne i u potpunosti, naučen. Nismo rođeni s našim shemama; one su izgrađene. Naše sheme su proizašle iz detaljno izgrađenog sustava vjerovanja. Taj sustav diktira koje su životinje jestive, a nama omogućava njihovo konzumiranje štiteći nas od osjećaja emocionalne ili psihološke neugode dok to činimo. Sustav nas uči kako da *ne* osjećamo. Najočitiiji osjećaj koji gubimo je gadljivost. Ipak, ispod naše gadljivosti postoji osjećaj mnogo važniji za naš doživljaj sebe samih: suosjećanje.

OD SUOSJEĆANJA DO RAVNODUŠNOSTI

Ali zašto sustav mora ići toliko daleko kako bi blokirao naše suosjećanje? Čemu sve te psihološke akrobacije? Odgovor je jednostavan: jer nam je stalo do životinja i ne želimo da pate. I zato što ih jedemo. Naše vrijednosti i ponašanja su u protuslovlju, i to protuslovlje u nama izaziva određeni stupanj moralne nelagode. Imamo tri načina za ublažiti tu nelagodu: možemo promijeniti naše vrijednosti i uskladiti ih s ponašanjem, možemo promijeniti ponašanje da bude u skladu s vrijednostima ili možemo promijeniti našu *percepciju* ponašanja tako da se *čini* da je u skladu s našim vrijednostima. Upravo oko te treće opcije oblikovana je naša shema mesa. Sve dok ne doživljavamo nepotrebnu patnju životinja i ne prestanemo ih jesti, naša shema poremetit će našu percepciju životinja i mesa koje jedemo tako da nam bude dovoljno ugodno konzumirati ih. A taj sustav koji izgrađuje našu shemu mesa i nama daje opremu koja nam omogućava da to i dalje činimo.

Primarni alat sustava je *psihičko otupljivanje*. Psihičko otupljivanje je psihološki proces kojim se mentalno i emocionalno odvajamo od iskustva; "otupimo se". Samo po sebi psihičko otupljivanje i nije zlo; to

je normalan, neizbježan dio svakodnevnog života koji nam omogućava funkcioniranje u nasilnom i nepredvidljivom svijetu i nošenje s bolom ako postanemo žrtvama tog nasilja. Na primjer, vjerojatno biste bili pod stresom dok se vozite autocestom da ste u potpunosti svjesni činjenice kako jurite cestom u malom metalnom vozilu, okruženi tisućama drugih jurećih metalnih vozila. A kad biste imali tu nesreću da doživite sudar, vjerojatno biste pali u stanje šoka i ostali u tom stanju sve dok ne biste bili psihički sposobni nositi se sa stvarnošću onoga što se dogodilo. Psihičko otupljivanje je prilagodljivo ili korisno kada nam pomaže *nositi se* s nasiljem. No ono postaje neprilagodljivo ili destruktivno kad se koristi u svrhu *omogućavanja* nasilja, čak i kada je ono daleko, poput tvornica u kojima se životinje pretvaraju u meso.

Psihičko otupljivanje sastavljeno je od složenog niza obrana i drugih mehanizama, mehanizama koji su prodorni, moćni, nevidljivi, i koji djeluju i na socijalnim i na psihološkim razinama. Ti mehanizmi iskrivljuju našu percepciju i udaljavaju nas od osjećaja, transformirajući naše suosjećanje u ravnodušnost – zaista, upravo je proces učenja kako ne osjećati okosnica ove knjige. Mehanizme psihičkog otupljivanja čine: poricanje, izbjegavanje, rutinizacija, opravdavanje, objektivizacija, deindividualizacija, dihotomizacija, racionalizacija i disocijacija. U sljedećim poglavljima istražiti ćemo sve te aspekte psihičkog otupljivanja i dekonstruirati sustav koji životinje pretvara u meso, a meso u hranu. Pritom ćemo ispitati karakteristike sustava i što mu to osigurava stalnu potporu.

**OTUPLJIVANJE KROZ KULTURE I POVIJEST:
VARIJACIJE NA TEMU**

Pitanje koje mi često postavljaju jest jesu li ljudi iz drugih kultura i vremena također primjenjivali psihičko otupljivanje kako bi ubijali i konzumirali životinje. Trebaju li se plemenski lovci, primjerice, otupjeti kako bi osigurali plijen? Prije industrijske revolucije, dok su mnogi Amerikanci sami pribavljali meso, jesu li se morali emocionalno udaljiti od životinja?

Bilo bi nemoguće tvrditi da su ljudi svih kultura, na svim područjima, koristili isto psihičko otupljivanje kao mi koji živimo u suvremenim, industrijaliziranim društvima, i kojima ne treba meso kako bismo preživjeli. Kontekst uvelike određuje kako će osoba reagirati na jedenje mesa. Sustav vrijednosti, većim dijelom oblikovan širim društvenim i kulturalnim strukturama, određuje koliko psihološkog truda je potrebno kako bismo se udaljili od stvarnosti jedenja životinje. U društvima u kojima je meso bilo nužno za opstanak, ljudi nisu imali luksuz promišljanja o etici svojih izbora; njihove vrijednosti morale su podržavati jedenje životinja i oni bi vrlo vjerojatno bili manje potreseni idejom o jedenju mesa. Način na koji su životinje ubijene također utječe na našu psihološku reakciju. Okrutnost je često više uznemirujuća nego samo ubojstvo.

Ipak, čak i u slučajevima gdje je jedenje mesa bilo nužnost i gdje su životinje ubijane bez bezrazložnog nasilja koje obilježava današnje klaonice, ljudi bi uvijek izbjegavali jedenje određenih vrsta životinja, a bili dosljedni u pokušaju da usklade ubijanje i konzumaciju onih koje jedu. Postoji pregršt primjera običaja, rituala i sustava vjerovanja koji umiruju mesojedovu savjest: mesar i/ili mesojed može izvoditi obrede čišćenja nakon što oduzme život; ili se životinju može gledati kao “žrtvu” namijenjenu ljudskoj konzumaciji, pogled koji oboji sam čin duhovnim značenjem i implicira postojanje nekakvog izbora od strane plijena. Nadalje, još 600. g. pr. Kr. pojedinci su odlučili izbjegavati konzumaciju mesa iz etičkih razloga, ukazujući na dugoročnu psihološku i moralnu napetost kada je jedenje mesa u pitanju. Svakako je moguće da je psihičko otupljivanje odigralo ulogu – iako različitih razmjera i oblika – kroz kulture i povijest.

Glavna obrana sustava je nevidljivost; nevidljivost se odražava na mehanizme obrane, *izbjegavanje* i *poricanje*, i temelj je svih ostalih mehanizama. Nevidljivost nam omogućava da, primjerice, konzumiramo govedinu bez zamišljanja životinje koju jedemo; sakriva naše misli od nas samih. Također, izolira nas od neugodnog procesa uzgajanja i ubijanja životinja za hranu. Prvi korak u dekonstrukciji mesa stoga jest dekonstrukcija nevidljivosti tog sustava, razotkrivajući principe i običaje sustava koji je još od svojeg nastanka ostao sakriven.